

X. Szakasz.

*Milyen jó lehet az ember által szerzettetett legjobb törvény, vagy uralkodás módja?**

Szükséges, szükségtelen dolog, természetszerint valóság, erőszak, vagy erőltetés oly eszközök, melyeknek határai egymásba ütköznek. Mondd meg nékem: hányféle emberi szükség van e világon? A legelső tudom, csak annyiban áll, a mennyit természetünk fenntartása kevés ételben, italban, s közönséges takarodásban megkíván. Régen halandó társaink csak gyümölcsöt, nyers, vagy párolt húst ettek, vad bőrével takaróztak, földlyukakban, erdőkön laktak; mégis mind erősebbek voltak mint mi, mind tovább éltek mindnyájunknál. Látod hová vittük már, ezen kezdetben való szükségünket. A legutolsó falusi birótul fogva a királyig minden hivatalban való embernek különböző szükségei vannak. Hallod, mint mondja kiki széllyel e világban: ezzel, amazzal kénytelen vagyok, mert hivatalom kényszerít reá. Elég hivatalt lelsz egy országban, szükség is elég forog közöttök.

Menjünk tovább, mert itt még meg nem lehet állani. Paraszt ember, közönséges nemes ember, vagy

* Mint *A Holmi* (Bécs. 1779.) XXIV. része megjelent, de későbbi pótlással.

ur, belső ember, pap, ki félig ur, félig paraszt, báró, gróf, herceg, mindannyiféle különböző szükségű emberek. Ezekhez ragaszd osztán a *vice ispánságot*, *főispánságot*, *consiliariusságokat*, mely adott hivatalok a született hivatalokkal, szükségüket osztán kettőztetni szokták. De itt sincs még a szükség országa egészben megmutatva. Vedd fel azért, hányféle természetű ember van e világon a hivatalokban, sorsokban; s azok szerint mondd a szükségeket. A nagyravágyódó embernek mindég más szükségei vannak mint a fősvénynek vagy okosnak. Honnan van, hogy nemes emberek közt, vagy grófok, hercegek közt egyenlő felvett hivatalokban is oly szörnyen különböző szükségek vannak? Onnan van, hogy minden hivatalban való embernek van olyanemű bolondsága, melylyel ő a más hivatalban való embernek bolondságátul különbözik. Tehát a mennyiféle okosságot, tudatlanságot, jó, rossz erkölcsöket, rangot, hivatalt, képzelődést, szelességet, fősvénységet, fényességet, szegénységet, gazdagságot e földön embertársaid közt, ez vagy amaz mértékben feltalálhatsz, éppen annyiféle némű szükségét is kell köztük meghinned. Eredj, számláld meg őket.

A természetszerint-valóságának és erőszaknak hasoulóul azon sorsok, mely a szükségnek. Találd ki a számlálhatatlan s véghetetlen *labirintusba*, melyik a legjobb törvény? Az, a melyik nem szül több kárt, mint hasznot. Ezt az igazságot csak elhiszed, ha mondom, hogy mi emberek Istenünknél sem nagyobb mesterek, sem tökéletesebbek nem lehetünk. Vizsgáld meg az Isten rendit e nagy természetben, nem ő reá, hanem magunkra nézve, találni fogod sok gondolkozás, tapasztalás után, hogy legboldogabb sorsa természetünknek abban áll: ha több rosszat nem szeuve-

dünk, mint jóval élni szoktunk. Van-e oly nagy jó a természetben egyrésről, mely másfelül oly nagy rossz nem lehet? Megkívánsz valamit olyat, mivel élni szoktak az emberek, hozatol belőle, eszel édesdeden; azonban megcsömörlesz tőle, forró betegségbe esel, meghalsz. Látod, hogy minket a természetbe mind azok a dolgok pusztítanak, melyekkel különben táplálni szoktuk magunkat. Miben van nagyobb természet szerint való öröm, gyönyörűség, mint a szerelemben? De mi is szül e földön több kint, veszedelmet nála? Mi ad több örömet egyrésről mint a gyermek; de mi is fáraszt, emészt, szorgoztat s keseregtet hív szüléket inkább, mint a sok fiú és leány. Hát egészség van-e olyan e világon, mely betegséget ne kívánjon gyakran a maga további fentartására? Egy szóval van-e élet olyan, melyben annyi vagy több halál ne legyen? Van-e valamiben oly édesség, mely annyi keserűvel ne legyen keverve? Látod, ilyen a természetnek Istene által kiszabott törvénye.

Menjünk az emberekre, kik az Isten természet által való uralkodásában olyan külső országos törvényeket akarnak magoknak mindég csinálni, melynek csak hasznaik, javaik legyenek, és sem kárt, sem hamisságot ne szüljenek. Te, akárki légy, kinek szenvedéseidet a természet örökös törvénye határozta meg, mit akarsz, hogy azoknak járma alól, magadtul szerzett rendek által, igyekezel kivonni magadat? Mikor emberi nemzetünk, kezdetibe, még csak törvény s országlás nélkül kóborlott alá s fel, pusztákon, erdőkön prédáját keresve s egymást üldözve, lopva, ölvé, sok bajjal élt; végre hogy az indulatok benne zaboláztassanak, törvényt csinált nagyobb boldogságára. Látta hogy a tűz

jó és melegít, ha mellette lángol; de ha mindenütt éghetne s lángja mindenfelé csapdosna szabadon: rosszabb eszköz nem volna nála e világon, mert mindent megemésztene.

